

Magyar Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskola

IPSO FACTO VANITAS

Adalékok egy Willem Claesz Heda festményhez

DLA értekezés tézisei

Filp Csaba

Budapest, 2010

A *vanitas* szimbolikával kapcsolatos kutatásom során, dolgozatomban Willem Claesz Heda 1638-ban festett „Prunkstilleben” című képének egy részét elemeztem. Dolgozatomat a képrészleten látható tárgyaknak megfelelően bontottam fejezetekre. Megközelítésem alapvetően azonos a művészettörténészek kutatási módszerével. A forrásmunkák és a szakirodalom tanulmányozása mellett, festészettechnikai ismereteimre, és nem utolsósorban festői tapasztalataimra támaszkodva céloim a lehetséges jelentés, a festő szándékának, koncepciójának rekonstrukciója. A formai kérdések vizsgálata mellett a hangsúlyt a tartalmi elemzésre helyeztem.

Eredményeim négy fő pontban a következők:

1

Az asztalszéleken túlnyúló tárgyak ábrázolása gyakori a németalföldi csendéleteken, azonban vizsgálódásom alapján egyedül Willem Claesz Heda az, aki a fizikai törvényszerűségeknek ellentmondó helyzetben jelenít meg az asztalszélen elhelyezett tárgyakat.

A részleten a lebillenés határán megjelenített tányér nem esetlegesen, nem festői figyelmetlenség miatt került a képen rendhagyó helyzetbe. Állítom, hogy nem csak az általam vizsgált részleten, hanem számos esetben Heda tudatos festői magatartásának, alkotói módszerének megfelelően van ez az ambivalencia megjelenítve. A jelenség hátterében az emberi (polgári) létre, vagyis a *vanitasra* vonatkoztatható utalást kell feltételeznünk.

2

Állítom, hogy nem csak a tányér kétértelmű helyzetének van jelentősége, hanem a tányér anyagának is. Nem zárható ki az ón nevének jelentéséhez (elkülönítés) köthető szimbolika. Véleményem szerint az „alkímia művészete” a XVII. századi németalföldi kultúra és tudomány integráns részének tekinthető, és az ahhoz köthető szimbolika megjelenhet a csendéleteken, így a Heda festette tányér helyének és anyagának lehet az alkímiai rendszerbe illeszthető jelképisége. Egy esetleges alkímiai szimbolika nem mond ellent a *vanitashoz* köthető morális célzatnak.

A csendéleteken gyakorta megjelenített ónedénynek lehet a németalföldi szabadságharc eseményeihez köthető jelentése is.

3

A képelemzésekben és a köztudatban általánosan elfogadott nézet, hogy a citrom a XVII. századi Hollandiában egzotikus déligyümölcs. Külföldről hozott és ezért drága.

Állítom, hogy a XVII. században Hollandiában termesztették a citromot, a holland kertekben termesztett gyümölcsnek különleges jelentősége volt, és ezért volt drága.

A citrom a németalföldi csendéletek szinte nélkülözhetetlen eleme. A spirálisan körbevágott héjú gyümölcs a festményeken jól ismert -közönséges- toposz, ami (különösen egy csendéletfestő számára) az egzotikum fogalmával nem egyeztethető össze.

A citrom kevésbé egzotikus, inkább specifikusan Hollandiához köthető (nemzeti) jelkép.

4

A XVII. században alkalmazott festészettechnikai módszerek ismeretében számos XX. századi műértelmezés elhibázott, és ilyen megközelítés Svetlana Alpers-é is. A színes aláfestés használata nem, vagy csak körülményesen egyeztethető össze az „optikai látás” elvével és gyakorlatával.

A képrészletet elemezve igazolva látom, hogy annak megfestésekor nem volt szükség a beállításra, ezért nem a látvány jelentette a szenzációt. A naturalista ábrázolás helyett az alkotás célja a világnak való *jelentés* tulajdonítása volt.